

דף לימוד לשיעורי וידאו

סדרת 'שלוש שבועות'

שיעור שלישי - קושיא לא נפסק ביד החזקה ובשו"ע

בשם ה' נעשה ונצליח
אד-ני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך

ערב טוב לכולם נמשיך בסדרת שיעורים שיבארו את סוגית 'שלוש השבועות' המופיעה בגמ' מסכת כתובות קיא ע"א וכן שנשנתה עוד בזוה"ק ובמדרשים, ראשונים ואחרונים

קושיא

ישנה קושיא הרמב"ם עצמו, שספרו הי"ד החזקה כולל את ההלכות כולן, אף הוא איננו מזכיר את שלוש השבועות בספרו ההלכתי היד החזקה ואף כותב באגרת תימן "השביע האומה על דרך משל ואמר השבעתי אתכם".

הפרכת הקושיא

שלוש השבועות למעשה כן הרמב"ם התייחס אליהם באגרת תימן, כפי שמציינים זאת אלו שתומכים בכפירה הציונות, אך טענתם היא שזה מופיע באגרת ולא בספר הלכה

א. יחס גדולי ישראל לאגרת תימן

מדב"ק של רבי יצחק כמוס ב"ר מעתוק עזיזי חדאד¹ זיע"א, פתח השער²

³ פתח השער, למבוא שלושה חלקים שחוברו שלשתן במחברת הזאת, הראשון הוא ספר תולדות הרמ"ם ז"ל ואגרתו הקדושה הטהורה אשר שלח לערי תימן בחזק הדת ואמונת התורה הקדושה והטהורה לבלתי ידח מהם נדח אשר כל קוראה פעם אחת בשנה יהיה לבו בטוח בה' ובתורתו כל ימי חייו כאשר תחזינה עיני כל קורא אשר יכנוה בשם "פתח תקוה"...

ב. זמן כתיבת אגרת תימן לעומת יד החזקה

יד החזקה חיבר בגיל 34 לחייו (ד'תתקמ"א) ויש אף המקדימים. אגרת תימן נכתבה ע"י הרמב"ם בגיל 40 לחייו (ד'תתקמ"ז).

¹ רבי יצחק כמוס ב"ר מעתוק עזיזי חדאד זיע"א – מיוחס לאחד המשפחות העתיקות ביותר בתוניסיה (ראה בספה"ק "חן טוב למרי נפש" לרבי נסים בר חנאני חדאד זיע"א), שמוצאם הוא מהכהנים בירושלים אשר התגוררו בחדיד, ולאחר חורבן בית שני עברו או הוגלו לאי ג'רבה אשר בתוניסיה ומשם פוזרו ברחבי העולם, הראיה להיותם כהנים הוא מציין כי יש מבניהם הנקראים כהן חדאד או כהן אלחדאד, וכן ההקפדה שלא לעשות לבנים חורים באוזניים ולתלות בהם עגילים נגד עין הרע, שעל ידי זה היו נפסלים לכהונה. אביו רבי מעתוק עזיזי חדאד זיע"א מהעיר גאבס ידוע כתלמיד חכם וירא שמים עבד במסחר. אחיו הוא רבי יעקב ב"ר מעתוק עזיזי חדאד זיע"א (מהעיר גאבס עשיר גדול ונדיב לב בעל צדקה וגומל חסדים בעה"מ הספה"קים "כנף רננים" "בית יעקב" "שארית יעקב" היה גם משורר וחיבר מספר פיוטים). רבי יצחק כמוס חדאד זיע"א, נודע כתלמיד חכם בעה"מ הספה"ק "פתח השער". שימש כאחד מדייני ג'רבה. נפטר ב-ר' דחוח"מ פסח (כ' בניסן).

² תוניס, ה'תרמ"ח. הסכמות מאת: רבי אליהו חי בורגל זיע"א; רבי יצחק טאפיא זיע"א; רבי אברהם חיים בורגל זיע"א; רבי יהודה גרמון זיע"א; רבי מרדכי סמאגה זיע"א; רבי אליהו טייב זיע"א.

³ מתוך כריכה פנימית

דף לימוד לשיעורי וידאו

ג. מה המשל ומה הנמשל

כך היא ג"כ אגרת תימן היא מענה הלכתי

ואלה הדברים שקדמה הבטחתם על ידי הנביאים שהודיעונו כמו שאמרתי לכם שבקרב לימות המשיח האמתי ירבו הטוענים והחושבים שכל אחד מהם משיח ולא תעמד טענתם ולא תתאמת ויאבדו הם ויאבדו עמהם רבים ולפי שידע שלמה עליו השלום ברוח הקודש שהאומה הזאת בארץ זמן גלותה תפצר להתנועע בלא עתה הראויה ויאבדו בשביל זה ויבואו עליהם צרות והזהיר מלעשות זה והשביע האומה על דרך משל ואמר (שיר השירים ג' ה') "השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ".

המקשים הביאו ציטוט חלקי מהאגרת שממנה היינו יכולים לטעות בכך (כך בדרכי כהן נהוג אצלם) ואף כותב באגרת תימן "השביע האומה על דרך משל ואמר השבעתי אתכם".

דהיינו שהשי"ת השביע אותנו (שזהו הנמשל) על דרך משל (משה"ש) השבעתי אתכם

אזי שכוונת הרמב"ם היא שהפסוקים בשה"ש הם 'המשל' ושלוש השבועות שפסקו לנו חז"ל הם 'הנמשל'

ועוד מצינו שחזר על לשון זו לגבי שיר השירים בהלכות תשובה, פרק י' הלכה ה' וכיצד היא האהבה הראויה: הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתרה רבה, עזה עד מאוד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה', ונמצא שוגה בה תמיד--כאלו חולי האהבה, שאין דעתם פנויה מאהבת אותה אישה שהוא שוגה בה תמיד, בין בשוכבו בין בקומו, בין בשעה שהוא אוכל ושותה. יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו, ושוגים בה תמיד, כמו שציוונו, "בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים ו, ה; דברים י, יב; דברים ל, ו). והוא ששלמה אומר דרך משל, "כי חולת אהבה, אני" (שיר השירים, ב ה); וכל שיר השירים משל הוא לעניין זה.

ומכאן יש ללמוד שג"כ השבועות שהשביע אותנו הקב"ה הם בגלל ענין אהבת הקב"ה לכנסת ישראל

ד. יחס כלפי אגרת כשו"ת

אגרת תימן הנקראת ג"כ בשם 'פתח תקוה', היא אגרת שנשלחה ככתור תשובה, דהיינו אם נפתח כל שו"ת של חכמי ישראל נראה שהוא בנוי בצורה של שאלה שנשלחה ע"י קהילה ו/או איש אלמוני פלוני שרצה לדעת את דבר ה', ועל-כך קבלו תשובה הלכתית

כך ג"כ אגרת תימן היא מענה הלכתי, כיצד לנהוג בזמן הגלות בכל אתר ואתר

ואלה הדברים שקדמה הבטחתם על ידי הנביאים שהודיעונו כמו שאמרתי לכם שבקרב לימות המשיח האמתי ירבו הטוענים והחושבים שכל אחד מהם משיח ולא תעמד טענתם ולא תתאמת ויאבדו הם ויאבדו עמהם רבים ולפי שידע שלמה עליו השלום ברוח הקודש שהאומה הזאת בארץ זמן גלותה תפצר להתנועע בלא עתה הראויה ויאבדו בשביל זה ויבואו עליהם צרות והזהיר מלעשות זה והשביע האומה על דרך משל ואמר (שיר השירים ג' ה') "השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ".

ואתם אחינו אהובינו קבלו עליכם שבועתו ואל תעירו את האהבה עד שתחפץ ובורא העולם במדת רחמים יזכור אותנו ואתכם לקבץ גליות נחלתו וחבלו לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו ויוציאנו מגיא הצלמות אשר הושיבנו בו ויסיר מחשך עינינו ומאפל לבנו ויקים בימינו ובימיכם (ישעיה ט' א') "העם ההולכים בחושך ראו אור גדול ישיב בארץ צלמות אור נגה עליהם" ויחשיך באפו ובעברתו על כל הקמים עלינו ויאיר מחשכינו

דף לימוד לשיעורי וידאו

כאשר הבטיחנו (ישעיה ס' ב') "כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה".

אבל אח"כ עולה הטענה הבא

ה. האם הפסק הלכה הוא ליחיד או לרבים

טען הרב חיים וולקין (דעת חיים) שמה שכתב הרמב"ם הוא רק כלפי קהילת תימן, ולכן לא ציין כך ביד החזקה

הקושיא הזאת איננה נכונה מכמה סיבות
א. יד החזקה נחתם לפני אגרת תימן

ב. כתב במפורש באגרת תימן שיש להפיץ אגרת זו בכל קהילות ישראל וללמדה

ואנה בבקשה ממך שתשלח העתקת האגרת הזאת לכל קהל וקהל לחכמים ולזולתם לחזק אמונתם ולהעמיד רגלם לבל תמעד. ותקרא אותה על הקהל ועל היהודים כדי שתהיה ממצדיקי הרבים אחר שתזהר ותשמר תכלית ההזהרה והשמירה משום רשע שלא יפרסם ולא יגלה הדבר לאומות הישמעאלים שמה יתחדש דבר שיצילנו השם ברחמיו ממנו

ו. ובכל זאת לא הובא ביד החזקה

מלבד מה שכבר ציינו שאגרת תימן נכתבה לאחר חתימת היד החזקה

ישנם עוד ב' מענות לקושיות

א. שלוש השבועות הינם הלכות שקשורות להלכות שבועות ונדריים⁴ ולא צריך לפרטם כל שבועה ושבועה שכתובה בתורה ובחז"ל. שהרי אחד מהקושיות על שלוש השבועות למדו ג"כ מהלכות שבועות, יורה דעה, סימן רלו

הלכות נדרים ושבועות כן נפסק להלכה... ולא ציינו כל שבועה ושבועה שנשבעו בה אבותינו עד תקופתם של הרמב"ם והשו"ע... אבל הלכות נדרים ושבועות הם כן מחייבות אותנו לקיים כל נדר ושבועה...

ועוד מצינו שבעון נדרים וכו' (שבת לב ע"ב), והוא מקביל לעונש של 'מתיר בשרכם וכו'

ב. עוד נאמר שכבר הזכיר בהלכות תשובה, (ז ה), שכל ישראל יעשו תשובה קודם הגאולה, ולכן אם יקום איש ויאמר על עצמו שהוא מלך המשיח ויכוף כל ישראל לעשות תשובה, וכמו שפסק הרמב"ם (הלכות מלכים, פרק יא הלכה ד) יש לשמוע לו, אבל כל זמן שלא יעשו כל ישראל תשובה, כך שלא נתגלה מלך המשיח, עדיין שייך איסור השבועות⁵

⁴ רמב"ם, ספר הפלאה: הלכות שבועות

יש בכללן חמש מצוות: אחת מצוות עשה, וארבע מצוות לא תעשה.

זוהו הוא פרטן:

(א) שלא לישבע בשמו לשקר. (ב) שלא לישא בשמו לשוא. (ג) שלא לכפור בפיקדון.

(ד) שלא לישבע על כפירת ממון. (ה) לישבע בשמו באמת.

⁵ שו"ע, יורה דעה, הל' שבועות, סימן רלו-רלט

ויואל משה, סימן פ'

דף לימוד לשיעורי וידאו

ז. בשלחן ערוך לא הובא - א

שוב נפסק להלכה בהלכות נדרים ושבועות

ומלבד כך מצינו שכן כתב על אזהרת חז"ל של שלוש השבועות בספה"קים נוספים שחיבר מרן יוסף קארו, כגון:

שו"ת בית יוסף, דין מים שאין להם סוף, סימן א
בית יוסף, אורח חיים, סימן קפט
שם, בית יוסף, יו"ד, סימן רכ"ח, ד"ה ומ"ש בא"ד
בית יוסף, יורה דעה, סימן רלז, סעי' ו' ס"ק א'
מגיד מישרים, פרשת בשלח;
מגיד מישרים, פרשת ואתחנן

ח. בשלחן ערוך לא הובא - ב

ישנה טענה של המקשים

נפסק בשולחן ערוך כי "שנים שנשבעו לעשות דבר אחד, ועבר אחד מהם על השבועה, השני פטור ואינו צריך התרה" (יורה דעה רלו ו)...

כיצד ניתן לטעון מצד אחד שהשבועות לא הובאו בשו"ע ולהפריך אותן ע"י פסק הלכה מהשו"ע

ט. הובאו אצל צאצאיהם ותלמידיהם

צאצאיהם ותלמידיהם עד ימינו אנו מביאים באין ספור מקומות איסור שלוש השבועות

בשכמל"ו